

HUBAY MIKLÓSSAL BALATONFÜREDEN.

1.

Verőfényben kopogtat a hápogó szerb óriás. 2008-at írunk február 26-án, és rögtön ahogy belép, tessékel tovább, menjünk le a szívkorházba, itt gyógyul az agg drámaíró, távlatokból idevonzott gondolatok birtokosa, itt rostokol még vagy két hetet, március 10-ig. A vaskapu nagyot csattan, hallja túloldalt az erdő, az erdőn át bóklászunk a sárgásszürke, őszről itt felejtkezett levelek közt, le a dombon, a Kossuth-forrás felé. Első emelet 128-as szoba, belépünk.

A mester éppen telefonál, feje búbján összekócolt ezüst, hátulról roppant kedvet kapna valamely fészekerestében elfáradt cinege vagy bágyadt kócsag. „Szeevervus, Száva!” Ölelkezünk, a mester a fél-vakok gyámoltalan mozdulataival ül le, áll fel, keresi a szót. Se írni hétköznapi betűkkel, se olvasni kedvére könyvet nem tud már, nagy gyűrű-gerinces füzetekbe irkál búbos hatalmas betűkkel inkább jelszavakat, mint gondolatot. A Nyugatról esik szó, Réz felkérte, de ő nem írta meg a cikket. „Ady ellen, éellenem, ellenünk csinálták az első világháborút”, „Az egy irracionális csoda volt”. Ez a két mondat feketélik az első három lapon, más röpívre nem is maradt hely.

A szögletes, térdig érő dohányasztalon fekete könyvecske fekszik nyitva, a csángók szertartásai. Ebből olvastat, ha hajlandó olvasni a nővér. Nadrágban ül az ágy szélén, pulóvere alól kikandikál ingének alsó pereme. A beszéd alig tér összefüggések medrébe, inkább a remete ember-látó lelkesedése cseng az aggastyáni szavakból. „Ahogy Madách mondta: Két golyó küzd egymás ellen, összehullni, szétsietni”. A drámaíró imamalmából hallunk egy-két vezérmotívumot, sokszor megrágott igazságot, egy vak éleslátó szájából. Odamegy egy nagy, méretes műanyag táskához, „Nézetek ide, kézirat, kézirat, kézirat”. Ki tudná, minek kell kézirat ide, ahol már a Balaton látványa is „kár belém”, és voltaképpen csak a kilencvenedik születésnap közeledése áprilisban, a napi egy deci a szomszéd borházban, és néhány sóhaj, ez az élet vége, utolsó betétje, ízutója. „Hívogatnak, hogyne, három zsenge színész felolvassa majd az egyfelvonásost, mint a nyolcvanötödiken. Mért nem adják elő?”, nem is panaszkodik, inkább káromkodik kérdés formájában, de az öreg emberek minden-mindegy mozdulatával, érinthetetlen szarkazmusával. „Ha a kurva megkérdezi, mivel kedveskedhetnék neked, mit mondasz? Bújj ágyba velem.” Nem felcsattanva, hanem mosolyogva mondja, mint akinek van ideje várni, hiszen nemsokára sok ideje támad. A fürdőszobában ég a villany, kabátot veszünk, indulunk egy korty borra a szemközi borállomásra, ő is ott pihen meg minden délután. Füreden nem járt eddig, nem is érdekli, hogyan sorjáznak itt évek, évszázadok.

Száva először a Hamvas-hárshoz terel, unszol, tessékel. Az aggastyánt, szüremlik ez is szavaiból, ez sem érdekli, Hamvast nem olvashatta lelkesedéssel, de araszolgat, gyötri talpával a sárga kavicsot, veszi a kanyart. Két vadkacsa billeg a lábunk előtt, menekülnek előlünk, de ki nem térnének bármely Hamvas kedvéért. A hársnál felolvasom a vénnek az idézetet, a fát 200. március 22-én ültette Száva, négy esztendőbe telt, mire először kivirágzott. „Ahá, most már értem, mért hoztál ide...”, mondja félfordultában az író, s megyünk is vissza borozni, ücsörögni. Közben a kacsák láttán megszólal, szokatlan fordulattal mondja: „Van József Attilának egy furcsa szava erre a kacsamozdulatra: 'Totyog-totyog a pióca-halász', így ahogy mennek, ezt írta József Attila. Tudod, hogyan fog halat a pióca-halász? Csupasz lábbal bemegy a vízbe, hagyja, hadd szívják vérét az állatok, utána kijön, savval lemaratja őket, és így. A vérét adja, hogy megfogja a zsákmányt.” Semmi magyarázat több, pedig a jelenet az élet, teremtés, megsemmisítés számtalan eseményét világitja meg, ahogy látom, csakugyan minden csak hasonlat, egyik képtől tükröződünk a másikig, és egyszer csak kilobban a fény.

Közben kérdezem: nem látogatnak, Miklós? „Nem, a gyerekeim nem. A feleségem meghalt.” Többet nem mond. „Talán egy kis bölcsész gondolhatna egy öreg íróra. De hát azok sétálgatnak, szerelmeskednek, moziba járnak, olvasnak.” Megérkezünk a borház piros téglás fészerebe, Hubay tihanyi zweigelt hozat, pogácsa nincs, egymással szemben ülő puha pamlagokon csevegünk. Genfről, ifjúságáról kérdezem, Kenyeres Imréről beszél, a Diáriumról, első boldog közléseiről. „Igazi barátom? Igazi barátom csak egy volt tán. Sarkadi Imre.” De hát ő fél évszázada halott. „Nem marad barátunk. Egy barátunk van, a halál.”

Mivel nem lát, szemének ereje nem egészíti ki, nem tölti meg elviselhetetlen súllyal ezt a mondatot. Higgadtan

folytatja: „Mindent elfelejték. Ha bemegyek a patikába, nem tudom elkérni a gyógyszeremet. Tudod, hogy jegyeztem meg? Elmondom sorban: Nobel-díj, Nobel Alfréd, Nitroglicerin, kérek egy glicerinkúpot.” Nevetünk, Száva profilból még beszédesebb. A régi íróról esik szó. Jerofejev írt egy kisesszét az írófeleségekről, mondja Száva. Hubay Márait hozza szóba. „Kosztolányiné minden írófeleségről rosszmájúan írt, kivéve Lolát.” De Márai? Ő azt mondta Füst Milán feleségéről: az „egy földre szart angyal”. Ilyen vaskosan. Nevetünk. „Szép Ernő abban az egyfelvonásosban, tudod, amelyiknek a tej vagy mi a címe, tudod, ott mondja: 'Nagyszerű ez a kuglóf, asszonyom!', és behozza lóf...t, de olyan, de olyan könnyedséggel...” Nem érintünk kínos pontot, az elmúlt ferdeségeket már senki se tudná itt kinnal viselni.

„Hogy a darabjaim? Hát, a minap telefonáltak Udmurtiából, hogy majd, majd... de most náluk az udmurt posztmodern megy, meg kell várni, amíg az lecseng...” Nevet, és úgy tűnik, minden mosolyával meghosszabbítja az életet. Cihelődünk, a drámaíró a pulthoz megy, úgy tesz, mintha kisdologra menne. Szíves-örömet vállalkozik egy beszélgetésre, ha „a Cserép” vállalja, itt valahol, színházi teremben, étteremben, közönség előtt. Így lábalhatott át az életen, szűkebb részvétlenséggel, lágy önzéssel, céljába irányítva, mint egy lövedék.

Nem akarok hallani most a régi évekről, itt egy trottyos, savós szemű, töpörtyű szájú bácsika követi a fityegő kacspárt, és úgy rémlik, nem fél jobban a haláltól, mint én vagy bármelyik páston futó mameluk. Száva még elmeséli a Khárónból a jelenetet a késsel-villával-kanállal, ahogy a terítésnél az öreg Illyés tanítgatja, hogyan kell helyesen rakogatni az evőeszközt. „Jó, jó, balra vellát, jobbra a kanalat, kést. Rendben, uram. De én nem vagyok babonás.” Jót nevetünk, és búcsúznak.

2.

2008. március 1-én este fél nyolcra beszéljük meg, lemegyek kocsival a szívkórház bejáratához, átjövünk a Lipták-házba vacsorázni. Sava készül: félbevágott krumplít süt, semmi fűszer, hozzá egy hasas tálkában otthonról hozott töpörtyűt talál, füstölt sajtot, uborkát, fehérkáposztát. Egy csepp burgundival indítunk. Hubay járt itt, hogyne, mondja, „régebben is, de én nem álltam az eliseregléseket”. Ezért nincs neve sehol az emlékkönyvekben, máshol. Előételnek Sava még pitécét hoz, kis pitét, Sava mutatja: „a pite naaagy, ez olyan kicsi”. Hubay keveset, két töpércskét eszik, piszkálja csak a tányéron, tologatja, dicsérgeti. Látszik, örül, hogy van ki beszéljen hozzá. Eleven szellem még, puhány, de öntudatos szájszeglettel. Előbb a Tolnay-meghívás történetét mondja el, darabját játszották a Pergola-színházban, Aczél engedte ki. Közben mondja, ő csak így nyúlkál, „megfogom, tudod, én már töltöttkáposztát is kézzel eszem”. Tizenöt évig volt munka nélkül ő is, a felesége is, panaszolja. Idézi közben Nietzschét: a görög csoda egyik oka az volt, hogy „a görögök bort és száraz kenyeret ettek reggelire”. Ezt vette át a kereszténység. Az egyházzal beszélni, elkerülhetetlen. Chesterton jön szóba, a katolizált angol író. Ő az egyház történelmi hatalmának alapját abban a politikában látja, hogy az Egyház „mindent megáldott, és az ellenkezőjét is”. Hubay ezt szemlátomást nem kritikus élel mondja. Egyébként is kerüli a sarkos szavakat, inkább simít minden szögleten, inkább elfojt, egyenget, lassít, langyosít. Irigylem az öregkornak ezt a nyilván természetessé váló hűvösségét, nedvtelen közömbösségét. Csapongó a beszéd, hosszabb szünetek állnak be, aztán tréfa jön megint puhításnak. Sava elmesél egy történetet az afrikai törzsfőnökről: a csapat hadra kél, a törzsfőnök imádkozik az istenhez, lenni vagy nem lenni, az itt a kérdés, és azt mondja a végén: „Istenem, Te gyere, ne a fiad!” Valahogy gyékényre kerül a József Attila-fordítás, Hubayt erről kedvező értelemben tájékoztatták. „A Fejtő írta az előszót? Nnnna, az Utolsó Ítéletkor ezért fogják őt beengedni az Úr színe elé!” Egyébként, látszik, nemigen rokonszenvezik Fejtővel, egyik szemrehányás az, hogy franciaországi évtizedei alatt édeskeveset tett József Attila ottani megismertetéséért. Csak „hablatyolt”. Keressük ennek szerb megfelelőjét. Közben áttérünk a crna gorai fekete borra, ezt Sava nagyobb palackból töltögeti, egyre inkább örülünk egymásnak. Visszahúzódik az ember, a kellemtelen kérdéseket nem bolygatjuk. Hubayt bántja, hogy a SzMM-féle új irodalomtörténetben még a nevét sem írták le. „Mit jönnek ezek nekem itt kánonokkal, trendekkel, divatokkal! Nagy költők az életüket adták bizonyos dolgokért, és most átesnek a tanáreberek nagylyukú szitáján...!” Kérdezem, melyik drámáit tartja a legjobbnak. Hosszan gondolkodik, hármat említ: a Római karnevált, a Tüzet viszeket, a Színház a cethal hátánt. De látni, nemigen érdekli már a múlt. „Lejött egy kis hölgy egy rendezővel, és megkértem, töröljék azt a szót, szar, a felújított változatból. Én ezt a szót a színpadon nem használom. A kis hölgy rám förmedt, 'maga mit képzel, örüljön, hogy felújítjuk a maga elavult monst-rumait!'. Mit lehet szólni. Új hullám? Csak az én hullámon keresztül...” Itt, ezen a ponton még tud is nevetni. Közben

hihetetlen emlékezetről tesz tanúságot. Kívülről elmondja József Attila Babits-ellenes versét, vagy Ady Nyár délutáni hold Rómábanját. Kosztolányi Marcus Aurelius-versét is fújja kívülről. Melyik rendezőkkel tudott együttműködni? Először azt feleli: egyikkel sem. Aztán helyesbít: Majorral. „Egyszer bementem egy próbára hátul, leültem egy székre, és csöndben néztem a próbát. „Szerző menjen ki!”, ordította háttal a nézőtérnek Ádám Ottó. Én csak kussoltam, egy árva mukkot se szóltam. 'Akkor legalább ne nyikorogtassa a széket!' Ilyen volt a viszonyunk.” Közben dicséri a vajpuha, kissé édes fehércáposztát, rá-rátűz a villára egy gondolatot. „Személyesen vettem!”, büszkélkedik Sava. Közben kihívja a két nőt, Szvetlát és V. Zsuzsát, aki már előbb elújságolta, hogy Hubay már decemberben megünnepeeltette magát a ...-ban. A kezek intelligenciájáról esik szó: hogy milyen intelligens kéz az, amelyik a helyes könyv, ruha, cipő után nyúl a boltban. Vagy a könyvben a helyes oldal után. Hubay keze roppant kifinomult, de nagy faág-bogasszerű, kék eres, foltos, göbös; de ápoltak a körmök, hegyesre vágva. Illyés haláláról esik szó: arról ő a szeged-budapesti autópályán szerzett tudomást Aczélról. Illyést nagyra tartja, dicséri a fiatalok iránti érdeklődését. Németh Lászlóról viszont fanyalagva beszél, „sose tudta, te most a Sarkadi vagy, vagy a Fodor András”, idézi Németh mosakodó és leereszkedő modorát. Közben Sava unszol és etet és tölt fáradhatatlanul. Egyre több bor fogy. V. Zsuzsa keveset szól. Utcákról beszélünk, a bécsi Bruno Kreisky Gasséről, amelyen nincs kapubejáró, a Kancellári Hivatal és a Minoriták tere között. Sava meséli: a ...-i Danilo Kis utca is csak egyetlen egy számot visel. Közben Sava szeleteli a sajtot. Szvetla csak egy felet akar venni. „Ha csak egy felet veszel, biztos, hogy te eszed meg a másik felét is, ezt a feleségetmől tudom”, viccel Sava. Gunynaszt még vagy két szem krumpli a tálon. „Én ezt úgy szoktam, hogy az elején, ha mondjuk halat tálaltam fel, elveszek egyet és azt mondom: 'Tessék, kivettem a legutolsót, a többit meg kell enni!' Mert az utolsót senki nem meri kivenni a tányérjára.” Fogy a bor közben, egyre fesztelenebb a hangulat, V. Zsuzsa is belepirosodik, orránál fogva főként, és Szvetla is olvad, lazul, nyiladozik. Még röviden Hamvas Ady-reviziós cikke kerül szóba, de az csak szerbül van meg, a magyar életmű-kiadásban még nem jelent meg. Hubay lassan fárad, fél tizenegyre jár, „Hű, kicsuknak engem ott lenn”, bekásmálódunk a kocsiba, röviden búcsúzkodik a társaság. „Hát, nagyon köszönöm nektek, hogy együtt lehettem veletek.” Őszinte és megindító az aggastyán hálája. Fia és lánya nem látogatják, életműve halott, írni-olvasni nem tud már, nem is tudom, mit keres már a hosszabb életen kívül. Mindenki kiöregszik a tévedéseiből, illetve azok egy idő után ugyancsak nyerne valami olyan áthághatatlan nemesburkot, amelyet nem lehet felhajtani az illetlenség, illetéktelenség és pimasz tolakodás árnyéka nélkül. Ilyen érinthetetlen volt ma Szophoklész is, kilencven évesen, magyar korában. Ma, ebben a formában nem a síron túl volt, hanem önmagán túl.